

Ποιο είναι το έργο που οι φιλόσοφοι θέτουν στον εαυτό τους; Και τελικά γιατί φιλοσοφούν; Ο οποιοισδήποτε, σχεδόν, θ' αποκριθεί αμέσως τα εξής: Επιθυμούν να επιτύχουν μια σύλληψη του πλαισίου των πραγμάτων, η οποία να είναι συνολικά ορθολογικότερη από την κάπως χαοτική άποψη που κουβαλάει εκ φύσεως ο καθένας μας, κάτω απ' το καπέλο του. Υποθέστε, όμως, ότι επιτεύχθηκε η σύλληψη αυτού του ορθολογικού πώς είναι τότε σε θέση ο φιλόσοφος να την αναγνωρίσει ως σύλληψη και να μην την αφήσει να του γλιτρήσει μέσα από την άγνοια; Η μοναδική απάντηση μπορεί να είναι ότι θα αναγνωρίσει την ορθολογικότητά της, όπως αναγνωρίζει οιδήποτε άλλο, μέσα από υποκειμενικά σημάδια, με τα οποία αυτή τον επηρεάζει. Όταν έχει αυτά τα σημάδια, θα είναι σε θέση να γνωρίζει ότι έχει συλλάβει την ορθολογικότητα.

Ποια είναι λοιπόν αυτά τα σημάδια; Το ένα απ' αυτά είναι ένα ισχυρό αίσθημα γαλήνης, ειρήνης, ηρεμίας. Η μετάβαση από μια κατάσταση απορίας και σύγχυσης στην ορθολογική αντίληψη είναι γεμάτη από μια ζωηρή ανακούφιση και ευχαρίστηση.

Όμως, ο χαρακτήρας αυτής της ανακούφισης μοιάζει να είναι μάλλον αρνητικός, παρά θετικός. Μήπως τότε μπορούμε να πούμε, ότι το αίσθημα ορθολογικότητας συνίσταται απλά στην απουσία οποιουδήποτε αισθήματος ανορθολογικότητας; Πιστεύω ότι υπάρχουν πολύ καλές βάσεις για να στηριχθεί μια τέτοια άποψη. Υπό το φως κάποιων ψυχολογικών θεωρήσεων, φαίνεται ότι ο ποιοιδήποτε αίσθημα, όσον αφορά τη φυσική του κατά-

σταση, δεν εξαρτάται από μια απλή εκκένωση νευρικών ρευμάτων, αλλά από την εκκένωσή τους κάτω από κάποια ανάσχεση, αντίσταση ή κώλυμα. Όπως ακριβώς δεν νιώθουμε καμία συγκεκριμένη ευχαρίστηση όταν αναπνέουμε ελεύθερα, αλλά συγχρόνως νιώθουμε και ένα πολύ έντονο αίσθημα απόγνωσης όταν παρεμποδίζονται οι αναπνευστικές κινήσεις —έτσι και οποιαδήποτε ανεμπόδιστη ροπή για δράση εκπληρώνεται από μόνη της, χωρίς να τη συνοδεύει η παραγωγή μεγάλου αριθμού συλλογισμών, και οποιαδήποτε πορεία της σκέψης που θέλει με τέλειο τρόπο, ξυπνά ελάχιστα αισθήματα όταν όμως η κίνηση αναχαιτίζεται, ή όταν η σκέψη απαντά δυσκολίες, τότε νιώθουμε ένα αίσθημα απόγνωσης. Μόνον όταν μας έχει καταλάβει αυτή η απόγνωση μπορεί να λεχθεί ότι εμείς αγωνιζόμαστε. Όταν ποθούμε ή φιλοδοξούμε, απολαμβάνουμε την πλήρη ελευθερία ως προς τη σωματική κίνηση ή ως προς τη σκέψη, η κατάσταση στην οποία βρισκόμαστε είναι ένα είδος αναισθησίας, για το οποίο μπορούμε να πούμε μαζί με τον Walt Whitman, αν φυσικά θέλουμε να πούμε κάτι για τον εαυτό μας σε τέτοιες στιγμές, «Είμαι επαρκής έτσι όπως είμαι» («I am sufficient as I am»). Αυτό το αίσθημα επάρκειας της παρούσας στιγμής, αυτή η απολυτότητά της —αυτή η απουσία κάθε ανάγκης να εξηγηθεί, να εκτεθεί, ή να δικαιολογηθεί— είναι αυτό, που εγώ αποκαλώ Αίσθηση Ορθολογικότητας. Εν συντομίᾳ, πρόκειται για την κατάσταση όπου, καθώς γινόμαστε ικανοί να σκεφτούμε με πλήρη ευχέρεια, λόγω κάποιας αιτίας, το πράγμα που σκεφτόμαστε μας φαίνεται *pro tanto* ορθολογικό.

Οποιοιδήποτε και αν είναι οι τρόποι σύλληψης του κόσμου που επιτρέπουν αυτή την ευχέρεια, παράγουν αυτή την αίσθηση ορθολογικότητας. Έχοντας συλληφθεί με τέτοιους τρόπους, η ύπαρξη αυτοεπιβεβαιώνεται και δεν χρειάζεται καμία περαιτέρω φιλοσοφική διατύπωση. Αυτή η ευχέρεια όμως, μπορεί να επιτευχθεί με διάφο-

ρους τρόπους και κατ' αρχάς ότι ακολουθήσω τη θεωρητική οδό.

Τα γεγονότα του κόσμου, στην αισθητή τους ποικιλία, βρίσκονται πάντα μπροστά μας, αλλά η θεωρητική μας ανάγκη έγκειται στο ότι ότι θα πρέπει να συλλαμβάνονται με τρόπο που να ανάγει την πολλαπλότητά τους σε απλότητα. Η ευχαρίστηση που νιώθουμε όταν ανακαλύπτουμε ότι ένα χάος δεδομένων αποτελεί την έκφραση ενός και μοναδικού βασικού δεδομένου, μοιάζει με την ανακούφιση του μουσικού όταν μετατρέπει ένα συγκεχυμένο ηχητικό σύνολο σε μελωδική ή αρμονική τάξη. Ο χειρισμός του απλοποιημένου αποτελέσματος πραγματοποιείται με πολύ μικρότερη διανοητική προσπάθεια απ' ότι τα αρχικά δεδομένα με τον ίδιο τρόπο, μια φιλοσοφική σύλληψη της φύσης αποτελεί, χωρίς μεταφρασική σημασία, ένα τέχνασμα εξοικονόμησης εργασίας. Το πάθος για φειδώ, για οικονομία πόρων στη σκέψη, αποτελεί το par excellence φιλοσοφικό πάθος· και οποιαδήποτε μορφή ή όψη των κοσμικών φαινομένων, που συνενώνει την ποικιλία τους σε μονοτονία, θα ικανοποιεί αυτό το πάθος, ενώ στη σκέψη του φιλοσόφου θα αποτελεί εκείνη την ουσία των πραγμάτων, σε σύγκριση με την οποία όλοι οι άλλοι προσδιοριστικοί τους παράγοντες μπορούν να παραβλεφθούν.

Περισσότερη καθολικότητα, λοιπόν, ή εκτατικότητα θα πρέπει να παρουσιάζουν οι συλλήψεις του φιλοσόφου. Δεν θα του φέρουν ανακούφιση, εκτός κι αν εφαρμόζονται σε έναν τεράστιο αριθμό περιπτώσεων. Του είναι άχρηστη η γνώση των πραγμάτων μέσω των αιτίων τους, η οποία δίνεται συνήθως ως ορισμός της ορθολογικής γνώσης, εκτός κι αν τα αίτια συγκλίνουν προς έναν ελάχιστο αριθμό, ενώ συνεχίζουν να παράγουν το μέγιστο αριθμό αποτελεσμάτων. Όσο περισσότερες είναι λοιπόν οι περιπτώσεις, με τόσο μεγαλύτερη ευχέρεια θα περιπλανάται η σκέψη του από γεγονός σε γεγονός. Οι

φαινομενικές μεταβάσεις δεν είναι πραγματικές μεταβάσεις: κάθε είδος είναι ο ίδιος παλιός μας φίλος, με μια ελαφρώς αλλαγμένη φορεσιά.

Ποιος δεν αισθάνεται τη γοητεία να σκεφτεί ότι το φεγγάρι και το μήλο, όσον αφορά τη σχέση τους με τη γη, είναι όμοια: να γνωρίζει ότι είναι ένα και το αυτό η αναπνοή με την καύση να καταλαβαίνει ότι το μπαλόνι ανυψώνεται ακολουθώντας τον ίδιο νόμο που κάνει την πέτρα να βυθίζεται να αισθάνεται ότι η θερμότητα στην παλάμη κάποιου όταν τρίβει το μανίκι του είναι ίδια με την κίνηση με την οποία εκδηλώνεται η τριβή να αναγνωρίζει ότι η διαφορά ανάμεσα στο ζώο και το ψάρι είναι μονάχα υψηλότερης βαθμίδας, από εκείνη μεταξύ πατέρα και γιου στους ανθρώπους να πιστεύει ότι η δύναμη μας, όταν ανεβαίνουμε στο βουνό ή κόβουμε ένα δέντρο, δεν είναι άλλη από τη δύναμη των ηλιακών ακτίνων που προκάλεσαν το φύτρωμα του σιταριού που φάγαμε σήμερα στο πρωινό μας;

Παράλληλα, όμως, με αυτό το πάθος για απλούστευση υπάρχει κι ένα αδελφό πάθος, το οποίο, για κάποια πνεύματα —αν και αυτά μάλλον αποτελούν τη μειοψηφία— αποτελεί τον αντίπαλό του. Είναι το πάθος της διάκρισης είναι η παρόρμηση να είσαι εξοικειωμένος με τα μέρη, μάλλον, παρά να κατανοείς το όλον. Τα χαρακτηριστικά του είναι η πίστη στην ευχρίνεια και την ακεραιότητα της αντίληψης, η αποστροφή για όμηρές περιγραφές και ασαφείς αναγνώσεις. Αυτό το πάθος αρέσκεται να αναγνωρίζει τις λεπτομέρειες στη μέγιστη πληρότητά τους και όσο περισσότερες από αυτές μπορέσει να εξάγει, τόσο το καλύτερο. Προτιμά οποιοδήποτε μέγεθος ασυναρτησίας, αδρότητας και αποσπασματικότητας (φτάνει να διασώζονται οι κυριολεκτικές λεπτομέρειες των ξεχωριστών δεδομένων), από έναν αφαιρετικό τρόπο σύλληψης των πραγμάτων, ο οποίος, ενώ τα απλοποιεί, συγχρόνως διαλύει πέρα για πέρα τη συγκεκριμένη

τους πληρότητα. Έτσι λοιπόν, η ευκρίνεια και η απλότητα εγέρουν ανταγωνιστικές αξιώσεις, δημιουργώντας στο διανοητή ένα πραγματικό δίλημμα.

Η φιλοσοφική στάση ενός ανθρώπου καθορίζεται από την εξισορρόπηση μέσα του, αυτών των δύο σφοδρών επιθυμιών.

Κανένα φιλοσοφικό σύστημα δεν μπορεί να ελπίζει ότι θα γίνει καθολικά αποδεκτό στους ανθρώπους, εάν παραβιάζει χονδροειδώς τη μια ή την άλλη ανάγκη, ή υποτάσσει ολοκληρωτικά τη μία στην άλλη. Η τύχη του Spinoza από τη μια μεριά, με τη στείρα του συνένωση όλων των πραγμάτων σε μια ουσία, και αυτή του Hume, από την άλλη, με την εξίσου στείρα «χαλαρότητα και διακριτότητα» των πάντων —χωρίς κανείς τους να έχει μέχρι σήμερα αυστηρούς και συστηματικούς μαθητές, ενώ συγχρόνως ο καθένας τους αποτελεί για τους μεταγενέστερους μια προειδοποίηση, αλλά και ένα ερέθισμα— μας δείχνουν ότι η μόνη δυνατή φιλοσοφία πρέπει να αποτελεί ένα συμβιβασμό ανάμεσα σε μια αφηρημένη μονοτονία και μια συγκεκριμένη ετερογένεια. Ο μοναδικός, ωστόσο, τρόπος διαμεσολάβησης ανάμεσα στην ποικιλία και τη μοναδικότητα είναι να ταξινομείς τα ποικίλα είδη σαν περιπτώσεις μιας κοινής ουσίας, την οποία ανακαλύπτεις εντός τους. Έτσι, η ταξινόμηση των πραγμάτων σε εκτενή «είδη» είναι το πρώτο βήμα, ενώ το τελευταίο βήμα για τη φιλοσοφική τους ενοποίηση είναι η ταξινόμηση των σχέσεών τους και των συμπεριφορών τους σε εκτενείς «νόμους». Έτσι, μια περατωμένη θεωρητική φιλοσοφία δεν μπορεί ποτέ να είναι τίποτε περισσότερο από μια περατωμένη ταξινόμηση των συστατικών του κόσμου και τα συμπεράσματά της πρέπει να είναι πάντοτε αφηρημένα, διότι η βάση της κάθε ταξινόμησης είναι η αφηρημένη ουσία η οποία είναι ενσωματωμένη στο ζωντανό γεγονός —με το υπόλοιπο του ζωντανού γεγονότος να αγνοείται προς το παρόν από τον

ταξινομητή. Αυτό σημαίνει ότι καμία από τις ερμηνείες μας δεν είναι πλήρεις. Εντάσσουν τα πράγματα σε κατηγορίες ευρύτερες ή πλέον οικείες: αλλ’ αυτές οι κατηγορίες, είτε των πραγμάτων είτε των σχέσεών τους, είναι μόνον αφηρημένα γένη, δεδομένα τα οποία βρίσκουμε απλώς στα πράγματα και τα καταγράφουμε.

Όταν, για παράδειγμα, νομίζουμε ότι έχουμε εξηγήσει ορθολογικά τη σύνδεση των γεγονότων *A* και *B*, μέσω της ταξινόμησής τους υπό την κοινή τους ιδιότητα *x*, είναι προφανές ότι στην πραγματικότητα έχουμε εξηγήσει μόνο τόσα από αυτά τα είδη, όσα είναι *το x*. Αν εξηγήσουμε τη σύνδεση των δηλητηριωδών αερίων με την ασφυξία, μέσω της έλλειψης οξυγόνου, τότε έχουμε αφήσει ανέγγιχτες όλες τις άλλες ιδιαιτερότητες τόσο της εισπνοής αερίων όσο και της ασφυξίας —όπως είναι, οι σπασμοί και η αγωνία από τη μια πλευρά, και η πυκνότητα και η εκρηκτικότητα από την άλλη. Με μια λέξη, εφόσον τα *A* και *B* εμπεριέχουν και τα κατηγορήματα *I*, *m*, *n* και *o*, *p*, *q*, αντιστοίχως, πέραν του *x*, δεν εξηγούνται από το *x*. Κάθε επιπρόσθετη ιδιαιτερότητα υποβάλλει τη δική της διακριτή έκκληση.

Μία και μοναδική εξήγηση ενός γεγονότος, το επεξηγεί μόνον από μία και μοναδική άποψη. Το όλο γεγονός δεν λαμβάνεται υπόψιν. Δεν έχουμε θεωρήσει ολόκληρο το γεγονός αν δεν ταξινομήσουμε καθένα από τα χαρακτηριστικά του μαζί με τα παρόμοιά τους που βρίσκονται κάπου αλλού. Για να το εφαρμόσουμε τώρα αυτό στην περίπτωση του σύμπαντος, βλέπουμε ότι η ερμηνεία του κόσμου μέσω μοριακών κινήσεων, τον ερμηνεύει μόνο στο βαθμό που αυτός πραγματικά *αποτελείται* από τέτοιες κινήσεις. Η επίκληση του «Μη-γνώσιμου», εξηγεί μόνο ότι παραμένει μη-γνώσιμο, η επίκληση της «Σκέψης» εξηγεί μόνο ότι νοείται, η επίκληση του «Θεού» εξηγεί μόνο ότι είναι Θεός. Όμως, *Ποια σκέψη;* *Ποιος Θεός;* —αυτά είναι ερωτήματα που θα πρέπει να

απαντηθούν επαναφέροντας τα υπόλοιπα δεδομένα, από τα οποία αφαιρετικά οδηγηθήκαμε στο γενικό όρο. Όλα αυτά τα δεδομένα, που δεν είναι δυνατόν να αναγνωριστούν αναλυτικά με τη βοήθεια της ιδιότητας που επικαλεσθήκαμε ως καθολική αρχή, παραμένουν ανεξάρτητα είδη ή φύσεις, εμπειρικώς συνδεδεμένα μ' αυτή την ιδιότητα, στερούμενα όμως ορθολογικής συγγένειας με αυτήν.

Γι' αυτόν το λόγο λοιπόν όλες οι θεωρήσεις μας δεν είναι ικανοποιητικές. Από τη μια πλευρά, αποτυγχάνουν να μας βγάλουν από τον εμπειρικό, σαν τους αμέτρητους κόκκους της άμμου, κόσμο, όσο διατηρούν την οποιαδήποτε πολλαπλότητα στους όρους τους από την άλλη, αν έχει εξαλειφθεί η πολλαπλότητα, ο πρακτικός άνθρωπος περιφρονεί την κενή τους στειρότητα. Το μέγιστο που μπορούν να πουν, είναι ότι τα στοιχεία του κόσμου είναι αυτά κι αυτά, και ότι το καθένα τους ταυτίζεται με τον εαυτό του οπουδήποτε κι αν βρεθεί όμως, το ερώτημα «Πού βρίσκεται αυτό το στοιχείο;» επαφίεται στον πρακτικό άνθρωπο να το απαντήσει με τη βοήθεια του δικού του *nou*. Η θεμελιακή φιλοσοφία δεν αποπειράται ποτέ να αποφασίσει ποια από όλες τις ουσίες είναι εκείνη που θα θεωρηθεί, εδώ και τώρα, ουσία αυτού του συγκεκριμένου πράγματος. Έτσι, λοιπόν, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η απλή ταξινόμηση των πραγμάτων αποτελεί, από τη μια πλευρά, την καλύτερη δυνατή θεωρητική φιλοσοφία, ενώ από την άλλη, αποτελεί το πιο ελεεινό και ανεπαρκές υποκατάστατο για την πληρότητα της αλήθειας. Πρόκειται για μια τερατώδη επιτομή της ίδιας της ζωής, η οποία, σαν όλες τις επιτομές, προέρχεται από την απώλεια και την απόρριψη πραγματικής ύλης. Να γιατί τόσο λίγοι άνθρωποι ενδιαφέρονται πράγματι για τη φιλοσοφία. Οι λεπτομερείς προσδιορισμοί, τους οποίους αυτή αγνοεί, είναι η πραγματική ύλη που διεγείρει ανάγκες εξίσου ισχυρές και δεσπόζουσες όσο και οι

δικές της. Τι ενδιαφέρει τον ηθικιστή η φιλοσοφική ηθική; Γιατί η *Aesthetik* κάθε γερμανού φιλοσόφου φαίνεται στον καλλιτέχνη μια απεχθής μοναξιά;

*Grau, theurer Freund, ist alle Theorie
Und grün des Lebens goldner Baum**.

Ο ολοκληρωμένος άνθρωπος, που νιώθει όλες τις ανάγκες εκ περιτροπής, δεν θα θεωρήσει ως ισοδύναμο της ζωής τίποτε άλλο από την πληρότητα του ζειν. Εφόσον οι ουσίες των πραγμάτων είναι ουσιαστικά διεσπαρμένες μέσα σε όλη την έκταση του χρόνου και του χώρου, είναι φανερό ότι αυτός θα τις απολαύσει μέσα στην εξάπλωση και την αλληλοδιαδοχή τους. Όταν θα πλήττει από τον πάταγο, τη σκόνη και τη μικρότητα του συγκεκριμένου, θα ξανανιώσει λουόμενος στις πηγές της αιωνιότητας ή θα τονωθεί ρίχνοντας μια ματιά στις απαράλλαχτες φύσεις. Όμως, θα 'ναι μόνο ένας επισκέπτης μέσα σε τούτη την περιοχή κι όχι κάτοικός της: δεν θα τραβήξει με τους ώμους του τα χαλινάρια της φιλοσοφίας, ενώ σαν θα κουράζεται από τη φαιά μονοτονία των προβλημάτων της και την ανούσια ευρωστία των αποτελεσμάτων της, θα δραπετεύει πάντα χαρούμενος μέσα στο γόνιμο και δραματικό πλούτο του συγκεκριμένου κόσμου.

Έτσι η μελέτη μας γυρνά πίσω, εκεί απ' όπου ξεκίνησε. Κάθε τρόπος ταξινόμησης ενός πράγματος δεν είναι τίποτ' άλλο παρά ένας τρόπος χειρισμού του για κάποιον ειδικό σκοπό. Συλλήψεις, «είδη», αποτελούν τελεολογικά εργαλεία. Καμία αφηρημένη έννοια δεν μπορεί να είναι έγκυρο υποκατάστατο μιας συγκεκριμένης πραγματικότητας, εκτός κι αν αφορά ένα ειδικό ενδιαφέρον του συλλαμβάνοντα. Το ενδιαφέρον για θεωρητική ορθο-

* Γκρίζα, αρριβέ μου φίλε, είναι όλη η θεωρία και πράσινο της ζωής το χρυσό δέντρο.

λογικότητα, η ανακούφιση της αναγνώρισης δεν είναι παρά μία από χίλιες ανθρώπινες επιδιώξεις. Όταν άλλες σηκώσουν τα κεφάλια τους, αυτή θα πρέπει να μαζέψει τα υπάρχοντά της και ν' αποσυρθεί μέχρι να ξανάρθει η σειρά της. Έτσι, η υπερβάλλουσα τιμή και η αξία που έχουν απαιτήσει για τις λύσεις τους οι φιλόσοφοι, περιστέλλονται σε μεγάλο βαθμό. Η μόνη αρετή που πρέπει να έχει η θεωρητική τους σύλληψη είναι η απλότητα, και μια απλή σύλληψη αποτελεί ισοδύναμο του κόσμου, μόνο στο βαθμό που ο κόσμος είναι απλός — αλλά ο κόσμος εν τω μεταξύ είναι συγχρόνως μια τρομερά πολύπλοκη υπόθεση, παρά την οποιαδήποτε απλότητα μπορεί ν' αποκρύψει. Ωστόσο, απομένει αρκετή απλότητα και αρκετή επιτακτικότητα στην επιθυμία μας να την επιτύχουμε, ώστε να κάνει τη θεωρητική λειτουργία μια από τις πλέον ακαταμάχητες ανθρώπινες επιδιώξεις. Το αίτημα για όσο το δυνατόν λιγότερα στοιχεία των πραγμάτων είναι ένα ιδεώδες που κάποιοι θα ακολουθήσουν όσο συνεχίζουν να υπάρχουν σκεπτόμενοι άνθρωποι.

Υποθέστε όμως ότι επιτεύχθηκε ο τελικός σκοπός και ότι τελικά διαθέτουμε ένα σύστημα ενοποιημένο με την έννοια που έχουμε εξηγήσει. Τώρα ο κόσμος μας μπορεί να συλληφθεί με απλό τρόπο, ενώ ο νους μας απολαμβάνει την ανακούφιση. Η καθολική μας έννοια έχει μετατρέψει σε ορθολογικό το συγκεκριμένο χάος. Τώρα, όμως, ρωτώ: Μπορεί αυτό που αποτελεί το θεμέλιο της ορθολογικότητας για όλα τα άλλα, ορθώς να αποκληθεί καθαυτό ορθολογικό; Σε μια πρώτη ματιά θα φαίνοταν ότι κάτι τέτοιο μπορεί να συμβεί. Εν πάσῃ περιπτώσει, είναι δελεαστικό για κάποιον να πει ότι, εφόσον ο σφραδός πόδιος για ορθολογικότητα εκδηλώνεται μέσω της ταύτισης ενός πράγματος με ένα άλλο, τότε ένα δεδομένο που δεν έχει αφήσει γύρω του τίποτε άλλο, μπορεί να ικανοποιήσει οριστικά αυτόν το σφραδό πόδιο ή να είναι ορθολογικό *in se*. Όταν δεν έχει απομείνει καμία διαφο-

ρετικότητα για να μας ενοχλεί, τότε όταν πρέπει να ξαποστάσουμε. Με άλλα λόγια, όπως η θεωρητική ηρεμία του χωρικού επέρχεται όταν αυτός παύει να κλωθογυρίζει στο μυαλό του άλλες σκέψεις για το χαοτικό του σύμπαν, έτσι και το οποιοδήποτε δεδομένο (αρκεί να είναι απλό, ευκρινές και τελικό) πρέπει να εξισβελίσει την απορία από το σύμπαν του φιλοσόφου και να απονείμει ειρήνη, αφού τότε δεν θα υπάρχει γι' αυτόν, κανένας περαιτέρω συλλογισμός για να κλωθογυρίζει.

Αυτό ουσιαστικά σκέφτονται μερικοί άνθρωποι. Ο καθηγητής Bain αναφέρει τα εξής:

«Μια δυσκολία επιλύεται, ένα μυστήριο διαλευκαίνεται, όταν καταφέρουμε να δείξουμε ότι μοιάζει με κάτι άλλο, ότι αποτελεί παράδειγμα ενός ήδη γνωστού δεδομένου. Μυστήριο είναι η απομόνωση, η εξαίρεση ή μπορεί να είναι και η έκδηλη αντίφαση: η εξιχνίαση του μυστηρίου έγκειται στην εξομοίωση, την αναγνώριση, την αδελφοποίηση. 'Όταν εξομοιωθούν όλα τα πράγματα, μέχρι εκείνο το σημείο όπου μπορεί να φθάσει η εξομοίωση, μέχρι εκεί όπου ισχύει η ομοιότητα, μέχρι εκεί φθάνει η ερμηνεία: υπάρχει ένα τέρμα σε αυτό που μπορεί να πραγματοποιήσει ο νους ή σε αυτό που μπορεί να επιθυμήσει νοητικά... Η πορεία της επιστήμης, όπως φαίνεται στους νεότερους χρόνους, κατευθύνεται προς τη γενικότητα, διευρυνόμενη όλο και περισσότερο, μέχρι να φθάσουμε στους ύψιστους, τους ευρύτατους νόμους του κάθε τμήματος των πραγμάτων εκεί, περιστέρνεται η ερμηνεία, τελειώνει το μυστήριο και αποκτάται η τέλεια δραση.»

Δυστυχώς, όμως, αυτή η πρώτη απάντηση δεν ευσταθεί. Ο νους μας είναι τόσο συνηθισμένος στη διαδικασία να βλέπει κάτι άλλο πέρα από το κάθε είδος της εμπειρίας του, ώστε όταν του παρουσιαστεί η έννοια ενός απόλυτου δεδομένου, να ακολουθεί τη συνηθισμένη διαδικασία του και να εμμένει να δείχνει το κενό που βρί-

σκεται εκείνεν σαν να υπήρχε μέσα σ' αυτό περαιτέρω ώλη προς σκέψη. Με άλλα λόγια, κλώνει για τον εαυτό του την περαιτέρω θετική σκέψη μιας ανυπαρξίας, που περιβάλλει την ύπαρξη του δεδομένου του και καθώς αυτό δεν οδηγεί πουθενά, αναδιπλώνει τη σκέψη, ξανά πίσω, προς το αρχικό δεδομένο του. Δεν υπάρχει όμως καμία φυσική γέφυρα ανάμεσα στην ανυπαρξία και αυτό το ιδιαίτερο δεδομένο, οπότε η σκέψη ταλαντεύεται μπροσ-πίσω και αναρωτιέται «Γιατί δεν υπήρχε τίποτε άλλο εκτός από το τίποτα; Γιατί αυτό ακριβώς το καθολικό δεδομένο και όχι κάποιο άλλο;» χωρίς να βρίσκει τέλος, περιπλανώμενη σαν χαμένη μέσα σε λαβύρινθους. Πράγματι, είναι τόσο αναληθή τα λόγια του Bain, που για τους σκεπτόμενους ανθρώπους, ακριβώς όταν έχει επιτευχθεί στο μεγαλύτερο βαθμό το εγχείρημα να συγχωνευθεί η πολλαπλότητα σε μια και μοναδική ολότητα, και η σύλληψη του σύμπαντος ως μοναδικού δεδομένου να βρίσκεται στο πιο κοντινό σημείο της τελειότητάς της, τότε ακριβώς συμβαίνει να αναδύεται στην πιο ακραία μορφή της η σφοδρή επιμυμία για περαιτέρω ερμηνεία, αυτή η αρρώστια της οντολογικής απορίας. Όπως λέει ο Schopenhauer, «Η ανησυχία που διατηρεί σε κίνηση το ασταμάτητο ρολόι της μεταφυσικής, είναι η συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι η μη-ύπαρξη αυτού του κόσμου είναι δυνατή, όπως ακριβώς είναι και η ύπαρξη του».

Έτσι λοιπόν, η έννοια της ανυπαρξίας μπορεί να ονομαστεί πηγή της σφοδρής φιλοσοφικής επιμυμίας, στην πιο λεπτή και βαθιά της έννοια. Η απόλυτη ύπαρξη είναι απόλυτο μυστήριο, διότι οι σχέσεις της με το τίποτα παραμένουν αδιαμεσολάβητες στη νόησή μας. Μόνο ένας φιλόσοφος έχει ισχυρισθεί ότι ωρίχνει μια λογική γέφυρα πάνω από αυτό το χάσμα. Ο Hegel, προσπαθώντας να δείξει ότι ανυπαρξία και συγκεκριμένη ύπαρξη ενώνονται μεταξύ τους μέσω μιας σειράς ταυτοτήτων συνθε-

τικού είδους, συνενώνει οτιδήποτε είναι δυνατόν να συλληφθεί σε μια ενότητα, χωρίς καμία περιγραφική έννοια η οποία να διαταράσσει την ελεύθερη περιδίνηση του νου μέσα στα δεσμά του. Αφού μια τέτοια ανεξέλεγκτη κίνηση παρέχει το αίσθημα ορθολογικότητας, τότε θα πρέπει να θεωρήσουμε, αν αυτός έχει επιτύχει κάτι τέτοιο, ότι έχει εξαλείψει για πάντα και απόλυτα, όλες τις απαιτήσεις για ορθολογικότητα.

Γι' αυτούς, όμως, που κρίνουν ότι έχει αποτύχει η ηρωική προσπάθεια του Hegel, δεν απομένει τίποτε άλλο παρά να ομολογήσουν πως, όταν όλα τα πράγματα θα έχουν ενοποιηθεί στον υπέροχο βαθμό, τότε μπορεί να συνεχίζει να στοιχειώνει τη φαντασία μας και να απειλεί το σύστημά μας η έννοια ενός εν δυνάμει διαφορετικού από το πραγματικό. Ο πυθμένας τού είναι παραμένει για μας λογικά σκοτεινός, σαν κάτι προς το οποίο απλώς πλησιάζουμε και το βρίσκουμε, και στο οποίο (αν επιθυμούμε να κάνουμε κάτι) θα πρέπει να σταθούμε και να αναρωτηθούμε όσο το δυνατόν λιγότερο. Η λογική ηρεμία του φιλοσόφου, λοιπόν, δεν διαφέρει ουσιαστικά απ' αυτήν του απαίδευτου χωρικού. Διαφέρουν μόνο ως προς το σημείο όπου ο καθένας τους αρνείται να επιτρέψει περαιτέρω θεωρήσεις, οι οποίες να ανατρέπουν την απολυτότητα των δεδομένων που υποθέτει. Ο απαίδευτος χωρικός το κάνει αμέσως, και υπόκειται κάθε στιγμή στη μανία της αμφιβολίας κάθε είδους. Ο φιλόσοφος δεν κάνει κάτι τέτοιο, έως ότου επιτευχθεί η ενότητα, που θα είναι εξασφαλισμένη από τις επιθέσεις αυτών των θεωρήσεων, αλλά μόνο πρακτικά, όχι και ουσιαστικά, ασφαλής από την ερυσίβεια πνοή του έσχατου «Γιατί;». Αν δεν μπορεί να εξορκίσει αυτό το ερώτημα, θα πρέπει να το αγνοήσει ή να το παραβλέψει και, υποθέτοντας ότι τα δεδομένα του συστήματός του είναι κάτι το δοσμένο, ενώ το προϊκισμά του κάτι το έσχατο, να οδεύσει απλώς προς μια ζωή θεωρίας ή δράσης, ανάλογα μ' αυτό. Δεν